

जात्यावरच्या
ओव्या.....

काय सांगू महती
पंगतीला लेकर
पानावर पक्वान
आले ऐकू ढेकर ॥६७१॥

काय सांगू महती
वरण घरच्या दाळीच
दह्या लावते विरजण
पिठ मळते पोळीच ॥६७२॥

© सौ. मनोरमा बोराडे
छत्रपती संभाजी नगर
मो. 70207 33758

मनोपनिषद अर्थात मनाचे
श्लोक-भाग ३७

ज्योतिर्मय साहित्य

सदा चक्रवाकासी मार्तंड जैसा ।
उडी घालितो संकटी स्वामी तैसा ।
हरिभक्तीचा घाव गाजे निशाणी ।
नुपेक्षी कदा राम दासाभिमानी ॥३७॥

अर्थ : चक्रवाक पक्षांना ज्याप्रमाणे सूर्य अंधारापासून मुक्ती देतो किंवा दिशा दाखवतो त्याचप्रमाणे त्याप्रमाणेच परमेश्वर सुद्धा भक्तांच्या संकटात त्वरित धावून जातो आणि त्याची संकटातून मुक्तता करतो. हरिभक्तीचा महिमा पावलो पावली ऐकू येतो. त्याची निशाणी गर्जते आहे. दासाभिमानी असलेला राम आपल्या भक्तांची कधीही उपेक्षा करीत नाही. (मार्तंड - सूर्य, निशाण - एक रणवाद्य/डंका, घाव - त्या वाद्यावरील प्रहार)

विवेचन : भगवंत आपल्या भक्ताला संकटात सहाय्य करण्यासाठी कशाप्रकारे धावून जातो हे सांगण्यासाठी समर्थ आपल्याला या श्लोकात चक्रवाक पक्षाचे उदाहरण देतात.

चक्रवाक पक्षातील नर आणि मादी एकमेकांवर खूप प्रेम करतात. परंतु अंधारामध्ये या पक्षांची एकमेकांपासून ताटाटूट होते. अंधारात त्यांना काहीही दिसत नाही. फक्त ते एकमेकांना साद घालतात. त्यांचा आर्त आवाज फक्त एकमेकांना ऐकू येतो. सूर्योदयाची ते वाट पाहत असतात. एकदा का सूर्योदय झाला की त्यांना दिसू लागते आणि विरहाच्या दुःखातून त्यांची मुक्ती होते. अशा रीतीने चक्रवाक पक्षी आणि सूर्य एकमेकांवर अवलंबून असतात.

उगवतीचे रंग

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९३९२

या चक्रवाक पक्षांसाठी सूर्य ज्याप्रमाणे विरहातून मुक्तीचे कारण ठरतो, त्याप्रमाणेच भगवंत देखील आपल्या भक्तांसाठी धावून जातो आणि त्यांची संकटातून मुक्तता करतो. आपल्या संकटात जर भगवंत धावून यावा असे आपल्याला वाटत असेल तर आपल्याला त्याच्या भक्तीची ओढ लागली पाहिजे. आधीच्या श्लोकात समर्थानी सांगितल्याप्रमाणे आपण त्याची अनन्यभावाने भक्ती करायला हवी म्हणजे तो संकटप्रसंगी धावून आपली त्यातून सुटका करतो.

श्रीहरी हा भक्तवत्सल आहे. जसे भक्ताला भगवंताशिवाय होत नाही तसेच श्रीहरीला देखील आपल्या भक्ताची काळजी केल्याशिवाय चैन पडत नाही. जेव्हा भक्त एक पाऊल पुढे टाकतो तेव्हा परमेश्वर त्याच्यासाठी स्वतः

हून चार पावले पुढे येतो. हरिभक्तीचा महिमा फार मोठा आहे आणि हा महिमा आपल्याला पावलोपावली म्हणजे सर्वत्र ऐकू येतो. त्याची निशाणी म्हणजे त्याचा डंका सर्वत्र वाजतो आहे. वेद, शास्त्र, पुराणे देखील त्याचीच महती गात आहेत.

(क्रमशः)

ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः

॥ संजय उवाच... ॥

@संजय काव्या पुणे 7743918559

हास्य

हास्य हे आनंद, सुख व निरोगीपणाचे लक्षण आहे, नेहमी चेहऱ्यावर हास्य असावे त्यामुळे प्रसन्नता पसरते व वातावरण आनंददायी होते, व अवघड कार्यही सहज सुलभ होते, हास्य एक अशी गोष्ट आहे जी समोरच्याला क्षणार्धात आपलंस करते.

श्री ब्रह्मचैतन्य
गोंदवलेकर महाराज

ज्योतिर्मय साहित्य

प्रापंचिक लोक म्हणतात की, विषयाचा अनुभव तात्काळ येतो, पण भगवंताचा अनुभव हा अनुमानाचा आणि श्रद्धेचा आहे. हे त्यांचे म्हणणे मला पटते. प्रापंचिक लोक प्रपंच सोडीत नाहीत याचे मला नवल वाटत नाही, पण ते सुख चिरकाल टिकणारे आहे ही समजूत करून घेऊन त्यामध्ये रमतात, याचे मला वाईट वाटते. मी असे म्हणतो की, तुमच्या अनुभवाप्रमाणे जे खरे

आपले ज्ञान हे देहबुद्धीचे

आहे तेवढेच तुम्ही खरे माना, पण ते तुम्ही करीत नाही. भगवंताचा आनंद मिळाला नाही तर हरकत नाही, पण कायम टिकणारे सुख विषयामध्ये नाही एवढी जरी खात्री झाली तरी पुष्कळ काम होईल. त्यामधूनच भगवंताचा आनंद उत्पन्न होईल. भगवंताचा आनंद बाहेरून आणायचा नसून तो आपल्यामध्येच उत्पन्न होणारा आहे.

सध्याच्या सुधारणेने देहाचे सुख पुष्कळ वाढविण्याचा प्रयत्न केला, पण ते शेवटी दुःखालाच कारण झाले. समजा, देहाचे पुष्कळ सुख समोर आहे, पण ते भोगण्याची जर आपल्याला शारीरिक शक्ती अथवा सांपत्तिक सुबत्ता नसेल तर त्याच्या प्राप्तीमुळेसुद्धा दुःखच पदरात पडेल. सगळ्यांना सगळे सुख मिळणे केव्हाच शक्य नसल्यामुळे प्रत्येकजण धडपड करून शेवटी दुःखीच राहतो. सुख आणि दुःख ही दोन्ही वस्तुतः उत्पन्न झालीच नाहीत. ती आपण आपल्या भ्रमाने उत्पन्न केली आहेत. मनाच्या सुलट झाले की सुख होते, आणि मनाच्या उलट झाले की दुःख होते. मूळत सुखही नाही आणि दुःखही नाही. 'मी देही' ही भावना जोपर्यंत आहे, तोपर्यंत अनुभवाच्या बरोबर भ्रम हा असायचाच. सृष्टी ही आनंदमय असूनही तशी ती आपल्याला दिसत नाही, हा आपला भ्रम

आहे; त्या भ्रमाचे मूळ आपल्या आतमध्ये आहे. भगवंत तिथे माया, काया तिथे छाया, हे जसे खरे, त्याप्रमाणे अनुभव तिथे भ्रम असायचाच हा नियम आहे. पाचजण मिळून प्रपंच बनतो. त्यांमध्ये प्रत्येकजण स्वार्थी असतो; मग सर्व सुख एकट्यालाच मिळणे कसे शक्य आहे?

एका गावाहून दुसऱ्या गावी बदली झालेला मनुष्य आता दोनतीन वर्षे तरी निदान आपली बदली होत नाही म्हणून निश्चित असतो. या प्रपंचामध्ये आपली आयुष्याची तितकीसुद्धा निश्चिंती नाही. याकारिता, आपण आयुष्याचा एक क्षणसुद्धा फुकट न घालविता सत्कर्मात, म्हणजेच भगवंताच्या अनुसंधानात व्यतीत करावा. आपला शत्रू भेटून त्याच्याशी भांडण झाल्यामुळे गाडी चुकली काय, किंवा कोणी मित्र भेटून त्याच्याशी प्रेमनेने बोलण्यात गाडी चुकली काय, दोन्ही सारखेच. त्याप्रमाणे प्रपंचामध्ये आघात झाल्यामुळे भगवंताला विसरले काय, आणि प्रपंच अत्यंत अनुकूल असून त्यामध्ये गुंतून राहिल्यामुळे भगवंताला विसरले काय, दोन्ही सारखेच; नुकसान एकच. भगवंतावाचून जगात दुसरे सत्य नाही असे मनापासून वाटल्यावर, जो काही प्रपंच घडतो तो परमार्थ समजायचा.

॥ अध्यात्म ॥

मधुकर बोरीकर,
पुणे

बुद्धी योग

अशी सद्बुद्धी महान विश्वव्यापी होत जाते. गंगे सारखा या सद्बुद्धीचा सदवासनेचा शेवट अमर्याद विश्वात्म्यातच होतो संपूर्ण जगात अशी ही योगबुद्धी एकच आहे कारण ही आत्मयुक्त असल्यामुळे तिच्यात आपोआपच विवेक व वैराग्य प्रकटलेले असते. या बुद्धी योगनिष्ठे वाचून इतर ज्या अभावयोगी अ योगी बुद्धी आहेत त्या दुर्बुद्धी कुबुद्धी अविचारी अनंत फाटे उत्पन्न करणाऱ्या विकारी आहेत. या सुप्त अयोगी अव्यवसायिक बुद्धीच्या प्रेरणेने केला जाणारा व्यवहार हा स्वर्ग संसार नरकावस्था देतो. आत्म सुख नाही. म्हणून फल कामनामय सर्व कर्म त्यागी, अभाव योगी ज्ञान योगा पेक्षा वैराग्य बुद्धियोग सर्वश्रेष्ठ आहे. सात्विक बुद्धीत सुविचार सिद्ध होण्यासाठी विज्ञानी कर्माकडे कल असतो. सदबुद्धी मध्ये प्रज्ञा ऋतुंबरा प्रज्ञा निर्माण होते. विश्वरूपता येते. राग द्वेष संपलेले असतात. यश, अपयश यात मन आंदोलीत होत नाही. बुद्धीत समत्व आलेले असते. याशिवाय नखशिकांत अहं ब्रह्मास्मी (मीच ब्रह्म आहे) या सिद्धीचा अनुभव येतो. चराचरात ही तीच चैतन्य शक्ती विराजमान आहे हा अनुभवही यायला लागतो. विषयात वावरूनही विषयाची बाधा होत नाही. क्रमशः.....

आरोग्य संजीवनी

उन्हाळ्यात चेहऱ्याची काळजी कशी घ्यावी

ज्योतिर्मय साहित्य

उन्हाळ्यात प्रखर सूर्यप्रकाश, घाम आणि धुळीमुळे त्वचा निस्तेज किंवा तेलकट होऊ शकते. आयुर्वेदानुसार या काळात शरीरातील पित्त दोष वाढतो, ज्यामुळे त्वचेवर जळजळ, पुरळ किंवा काळेपणा येतो. तुमच्या त्वचेला थंडावा देण्यासाठी आणि नैसर्गिक चमक मिळवण्यासाठी खालीलपैकी काही आयुर्वेदिक फेसपॅक तुम्ही वापरू शकता...

१. चंदन आणि गुलाब पाणी फेसपॅक (सर्व प्रकारच्या त्वचेसाठी)...
चंदन हे आयुर्वेदातील अत्यंत प्रभावी शीतल (थंडावा देणारे) द्रव्य आहे. साहित्य : १ चमचा चंदन पावडर आणि गरजेनुसार गुलाब पाणी. कसे वापरावे : दोन्ही एकत्र करून चेहऱ्यावर लावा आणि १०-१५ मिनिटांनी धुवा.
२. जास्वंद आणि कोरफड फेसपॅक (उन्हातील काळेपणा कमी करण्यासाठी)...
जास्वंद हे त्वचेसाठी वर्ण्य (रंग सुधारणारे) मानले जाते.

साहित्य: जास्वंदाच्या फुलांची पावडर किंवा पेस्ट आणि १ चमचा कोरफड जेल. कसे वापरावे: हे मिश्रण चेहऱ्यावर लावून २० मिनिटे ठेवा आणि कोमट पाण्याने धुवा. आयुर्वेदिक फायदे: हे त्वचेला हायड्रेट ठेवते, सूर्याच्या अतिनील किरणांमुळे झालेला काळेपणा () दूर करण्यास मदत करते आणि त्वचेचा पोत सुधारते.

३. मुलतानी माती आणि पुदिना फेसपॅक (तेलकट त्वचेसाठी)...
मुलतानी माती त्वचेतील अतिरिक्त तेल शोषून घेते. साहित्य: १ चमचा मुलतानी माती, थोडी पुदिना पेस्ट आणि पाणी.

संकलन -
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क - ९२ ७१ ६६९ ६६९

*कसे वापरावे: पॅक सुकेपर्यंत चेहऱ्यावर ठेवा आणि नंतर थंड पाण्याने धुवा.
आयुर्वेदिक फायदे: पुदिना त्वचेला फ्रेश करते, तर मुलतानी माती छिद्रे

स्वच्छ करते. हा पॅक मुरुम येण्यापासून रोखतो.

४. डाळिंब आणि मध फेसपॅक (कोरड्या त्वचेसाठी)...
डाळिंब हे अँटी-ऑक्सिडंट्सनी समृद्ध असून त्वचेला पुनरुज्जीवित करते. साहित्य: १ चमचा डाळिंबाच्या रसात अर्ध चमचा मध मिसळा. कसे वापरावे: हे मिश्रण हलक्या हाताने चेहऱ्यावर लावून १० मिनिटे ठेवा.

आयुर्वेदिक फायदे: उन्हाळ्यामुळे त्वचा कोरडी पडली असल्यास हा पॅक ओलावा टिकवून ठेवतो आणि चेहऱ्यावर नैसर्गिक चमकाकी आणतो. आयुर्वेदिक टिप्स मातीच्या माठातील पाण्याचा वापर: चेहरा धुण्यासाठी मातीच्या माठातील पाण्याचा वापर केल्यास अधिक थंडावा मिळतो. वेळ: फेसपॅक नेहमी संध्याकाळी किंवा रात्री लावणे उत्तम, जेणेकरून त्यानंतर त्वचा सूर्याच्या संपर्कात येणार नाही.

आहार: बाह्य उपचारांसोबतच दिवसातून भरपूर पाणी पिणे आणि ताक किंवा कोकम सरबताचे सेवन करणे त्वचेसाठी हितकारक ठरते.

***

सुख दुःखाचे
तरंग माणसा-माणसाचे

वसंत कुलकर्णी,
छ.संभाजीनगर,
मो. 96730 67194

"आपली भुमीका श्रेष्ठ"

माणूस असो की सी तिला संपूर्ण आयुष्यात बाल, तरुण व वृद्ध अवस्थानून जावे लागते. म्हणजे तुम्हाला सुख दुःखाचे चटके म्हणजेच तरंग सहन करावेच्य़े असतात. तर हे अनुभव, चटके किंवा तरंग म्हणा वेगवेगळ्या वेळी, वेगवेगळ्या घटका द्वारे येतात. हे आपण लक्षात ठेवावे. उदा.
कधी घटना, कधी माणसे पैसा बरोबर ना! महिला जशा मुलगी बायको आई ई. मधूनजाते तसे पुरुषसुद्धा. दोघेही आपापल्या भूमिकेला न्याय देण्यासाठी कष्ट करतात, बोलतात वागतात आणि त्यातून जे प्रसंग, अनुभव मिळतात, प्रतिक्रिया होतात, याच मानसिक शारीरिकदृष्ट्या त्यालाच आपण सुखदुःखाचे तरंग म्हणतो! दुसरे काही नाही. बघ पटते का. हे सर्व असेच आहे. आणि हे चक्र सतत चालूच असते! म्हणून या तरंगातून सहज बाहेर पडायचे तर तुमच्या भुमीकेचे, वर्तणुकिचे
शैलीचे स्वतः मुल्यमापन करणे चांगले! मुलांनी ऊच भरारी घेऊन प्रगती करावी अशीच प्रत्येक आईबापाची भुमिका ईच्छा असते.पण कोणीही मातीसी नातं विसरू नये. परदेशातील ऐषारामात स्वदेशाची उब कशी मिळेल? थकलेल्या आईवडिलांची किमत्त कोणत्याही पैशात मोजता येत नाही, म्हणूनच आपली भुमीका श्रेष्ठ ठरते! आज पुरे गुड डे व्हेरी गुड मॉर्निंग आणि ईथे थांबतो.

प्रभातपुष्प

षटकोळी माझी
संध्याराणी जयहिंद कोल्हे (काव्यसंध्या)
कळंब जि.धाराशिव मो. 87885 91371

वैष्णव पताका

घेवूनी हाती माझ्या
वैष्णव पताका छान
सदैव भक्तीत रमते
गळा तुळशी माळ
चंदन टिळा भाळी
वारीत आनंदे चालते

वैष्णव पताका घेवूनी
वारकरी चालती वेगाने
हरी नाम मुखी
भक्ती अंतरी वसे
मदतभाव असे मनी
नांदावे जीवनी सुखी

टिईटी; आता आंदोलनाची गरज नाही?

ज्योतिर्मय साहित्य
सध्या प्राथमिक स्तरावरील शिक्षकांना टि ई टी परिक्षा अनिवार्य करण्यात आलेली आहे. न्यायालयानांचं ती आणलेली असून त्यावर पुनर्विचार याचिका टाकण्यात आली होती. तिही फेटाळण्यात आलेली असून ती फेटाळण्यात विद्यार्थी भवितव्य व हित ही बाब विचारात घेतलेली आहे. मात्र आता शिक्षकात गुणचूर्ण चर्चा आहे की सदर स्वरुपाची परिक्षा ही प्राथमिक शिक्षकांनाच का? माध्यमिक विभागाला का नाही? अल्पसंख्याक शाळेतील शिक्षकांना का नाही? एवढंच नाही तर जी मंडळी देश चालवितात. त्या मंत्री, आमदार, खासदार यांना तशा स्वरुपाची परिक्षा का नाही? अन् शेवटी ज्यांनी टि ई टी परिक्षेचा निकाल दिला. त्या न्यायाधीशांनाही तशा स्वरुपाची परिक्षा का नाही? यावर खरंच विचार व्हावा. खरं तर त्या सर्वांचीच तशा स्वरुपाची परिक्षा घ्यायला हवी होती. ही शिक्षकांच्या मनातील गुणचूर्ण चालत असलेली चर्चा. चर्चा बरोबर जरी असली तरी त्यांचं आज कोणीच ऐकणारं नाही. कारण ते गावखेड्यातील शेंबड्या मुलांना घडविणारे शिक्षक आहेत. त्यांना कितीतरी अनुभव जरी जास्त असला तरी तो कामाचा वाटत नाही. त्यांचंही एक कारण म्हणजे सरकारी प्राथमिक शिक्षकांची संख्या वाढलेली आहे. तसे त्यांचे वेतनही वाढलेले आहे. त्यामानानं प्राथमिक शाळेत शिकणारी मुलं कमी झालेली आहेत. ती कॉन्व्हेंटला जात आहेत. ज्यातून शिक्षकांचे वेतन देण्यात सरकारचा जास्त पैसा खर्च होतो. तो देणं परवडत नाही. त्यासाठी शिक्षक कमी करावे आहेत. त्याचं माध्यम सरकारला टि ई टी वाटतंय. ज्यातून पात्र न ठरणऱ्या शिक्षकांची संख्या निरचीतच कमी करता येईल. जेणेकरून शिक्षकांना देण्यात येणारं वेतन

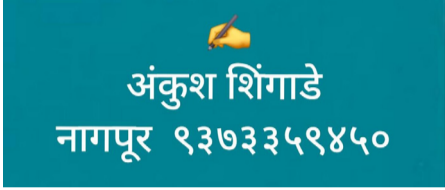
निरचीतच कमी होईल. हे शिक्षकांच्या गुणचूर्णच्या वार्तालापातील मत. यावर विचार होणे गरजेचे आहे. आता पाहूया पुढील काळात टि ई टीतून शिक्षक गाळले जाणार आहेत की तसेच सेवेत ठेवले जाणार आहेत का ते. अलिकडील काळात जनगणना सुरु आहे भारताची. तिही भर उन्हाळ्यात सुरु आहे. ज्यात तापमान हे सर्वोच्च स्थानावर पोहोचलेले आहे. त्यातच विदर्भाचा विचार केल्यास सांगता सोय नाही. सध्या विदर्भातील तापमान सर्वोच्च स्तरावर पोहोचलेले आहे.

जनगणना, मतागणना या शिक्षकांच्या माथ्यावर असणाऱ्या नव्हे तर पडणाऱ्या गोष्टी. मग उन्हाळा असो की पावसाळा असो, शिक्षकांना ती कामं करावीच लागतात. कारण असतं, त्याचं पोट आणि त्याच्या परीवाराचं पोट. ते पोट भरायचं असतं. म्हणूनच मजबुरीनं शिक्षक ती कामं करित असतात, जरी ती कामं जोखमीची असतील तरीही. तसं पाहिल्यास शिक्षकांना बरीच कामं असतात. ती कामं ते करतात, शाळेतील विद्यार्थ्यांना शिकवून देखील. त्यांनी बी एल ओ, एस एल आर, निवडणूक, मराठा सर्वेक्षण, शाळाबाह्य विद्यार्थी शोधणे, नवसाक्षरता, तशीच गतकाळात आलेले शौचालय बांधण्याचे काम आणि नुकतेच पार पडलेले कुत्र्याच्या बंदोबस्त करण्याचे काम. तिही कामं केलेली आहेत. शिक्षक बरीच कामं करतात. त्यांनी कोरोना लाटेतही अगदी जीवावर उदार होवून काम केलं. ज्यात कितीतरी शिक्षक मरण पावले आणि आता भर उन्हाळ्यात जनगणना करित आहेत.

ज्यात आतापर्यंत दोन शिक्षक उध्माघातानं मरण पावले व दोघांचे जनगणनेचं कार्य करित असतांना अपघात झालेत. शिक्षक बरीच कामं करतात. तरीही शिक्षकांना सुख नाहीच. ते पात्र नाहीत असंच सरकारला वाटतं आणि न्यायालयालाही अगदी तसंच वाटतं. ज्यातून त्यांनी टि ई टी परिक्षा आणली. टि ई टी परिक्षा. शिक्षकांना पात्र ठरविणारी परिक्षा. ती परिक्षा दिल्यावर व पास झाल्यावर शिक्षक पात्र ठरणार आहेत. याचाच अर्थ ते जनगणना करून, कोरोनासारख्या भीषण संकटात काम करून, कुत्र्यांचा बंदोबस्त लावतांना जीवावर उदार होवून काम करून, निवडणूक कामात सरकारचे काम करून सरकारला मदत करून, शाळेत आपल्या विद्यार्थ्यांना आपुलकीनं शिकवून पात्र ठरणार नाहीत.

टि ई टी परिक्षा कोणासाठी अनिवार्य असायला हवी होती? या प्रश्नाच्या बाबतीत विचार केल्यास, ती त्यांनाच अनिवार्य करायला हवी होती, जे देशाचा कारभार पाहतात. जे देशाची स्थिती कशी चालवत आहेत. ते तपासतात, अर्थात न्यायदान करतात. तसेच जे उच्चशिक्षित आहेत. ज्यांना जास्त स्वरुपाचं ज्ञान आहे. ते वरच्या स्तरातील विद्यार्थ्यांना शिकवतात. जसे वर्ग आठवी ते बारावीला शिकविणारी शिक्षक मंडळी. त्यांना विद्यार्थ्यांना शिकवीत असतांना सर्वकष प्रकारचं ज्ञान हवं असतं. ज्यात विद्यार्थ्यांना शिकवीत असतांना विविध गोष्टी शिक्षकांना येणं गरजेचं असतं. त्यामुळं त्यांना टि ई टी आवश्यकच असायला हवी होती. परंतु मा.

न्यायाधीश महोदयांनी त्यांना सोडलं व जे शिक्षक आपल्यातील ज्ञानाच्या भरवशावर आपल्या वर्गातील शेंबड्या मुलांना शिकवतात. ज्यांना शिकवितांना टि ई टी परिक्षेत येणाऱ्या प्रश्नांचा काहीही संबंध नसतो. अशाच शिक्षकांना धारेवर धरलेलं आहे. ही शोकांतिकाच आहे. महत्त्वपूर्ण बाब ही लक्षात घेण्यासारखी आहे की ज्या शिक्षकांना प्राथमिक स्तरावर शिकवीत असतांना जास्त प्रमाणात अपडेट होण्याची आवश्यकता नसते. पुर्वी टि ई टी नव्हती. म्हणून विद्यार्थी घडले नाहीत का कालचे. तेही घडलेत. ज्यातून कोणी इंजीनियर बनलेत. कोणी डॉक्टर बनलेत. कोणी वकील तर कोणी न्यायाधीश. तसं पाहिल्यास प्राथमिक वा उच्च प्राथमिक शाळेत शिकविणारे सर्वच शिक्षक, त्यांनी काल काही टि ई टी परिक्षा दिलेली नव्हती. तरीही त्यांनी चांगले विद्यार्थी घडविले. ज्यांच्या शिकविण्यातून त्यांच्या हातून शिकणारी मुलं ही उच्चश्रेणीची डॉक्टर झालीत. कोणी न्यायाधीशही झालीत. कोणी संशोधक झालीत नव्हे तर होत आहेत. तरीही आज त्याच प्राथमिक स्तरावर शिकविणाऱ्या शिक्षकांना टि ई टी ची सक्ती. ज्यातून त्यांना नोकरीवरून काढून टाकण्याचा विचार. ही देखील शोकांतिकाच आहे. विशेष बाब ही महत्त्वपूर्ण आहे की आज विद्यार्थ्यांना शिकविण्यासाठी शिक्षकांच्या अनुभवाची गरज आहे. टि ई टी सारख्या परिक्षेची गरज नाहीच. तरीही न्यायाधीश महोदय शिक्षकांना टि ई टी अनिवार्य करतात. तेही फक्त प्राथमिक शाळेतील शिक्षकांना. यातून नक्कीच हाच बोध होत आहे की प्राथमिक शाळेतील शिक्षकांची संख्या जास्त आहे व सदर शाळेत विद्यार्थी संख्या कमी प्रमाणात आहे.

अंकुश शिंगाडे
नागपूर ९३७३३५९४५०

कामावरून कमी केलेल्या कामगारांना नुकसानभरपाई द्या

ज्योतिर्मय साहित्य
पुणे - एअर इंडियाने कामावरून कमी केलेल्या कामगारांना नुकसानभरपाई द्यावी भारतीय मजदूर संघाची केंद्रीय नागरी उड्डण राज्यमंत्री मुरलीधर मोहोळ यांच्याकडे मागणी. एअर इंडिया (सध्या टाटा समूहाच्या व्यवस्थापनाखाली) कंपनीने मुंबई, नागपूर, छत्रपती संभाजीनगर, गोवा आणि हैदराबाद विमानतळांवर ३० ते ३५ वर्षांपासून प्राउंड हॅंडलिंग व इतर सेवा देणाऱ्या ६०० हून अधिक कामगारांना न्यायालयीन आदेशांचा अवमान करून २०१९ व २०२५ मध्ये अचानक कामावरून कमी केले. या निर्णयामुळे शेकडो कामगार व त्यांच्या कुटुंबांवर उपासमारीची वेळ आली असून अनेकांचे जीवन उद्ध्वस्त झाले आहे,असा आरोप भारतीय मजदूर संघाने केला आहे.

या अन्यायग्रस्त कामगारांना न्याय मिळवून देण्यासाठी भारतीय मजदूर संघ सातत्याने संघर्ष करित आहे. याच पार्श्वभूमीवर भारतीय मजदूर संघाचे अखिल भारतीय कार्यकारिणी सदस्य एड श्रीपाद कुटासकर आणि महाराष्ट्र प्रदेश सचिव अविनाश खोत यांनी केंद्रीय नागरी उड्डण राज्यमंत्री मुरलीधर मोहोळ यांची पुणे कामगारांच्या प्रश्नांकडे त्यांचे लक्ष वेधले. यावेळी एअर इंडियाकडून कामगारांवर झालेल्या अन्यायाची सविस्तर माहिती देण्यात आली. अनेक दशके सेवा बजावूनही कामगारांना कोणतीही रोजगार सुरक्षा न देता अचानक सेवेतून कमी करण्यात आले. तसेच अनेक कामगारांचे प्रॉव्हिडंट फंड, इतर वैधानिक देणी आणि नुकसानभरपाईचे प्रश्न अद्यापही प्रलंबित असल्याचे संघटनेने निदर्शनास आणून दिले.

भारतीय मजदूर संघाने या सर्व कामगारांना न्याय नुकसानभरपाई, प्रलंबित प्रॉव्हिडंट फंडाची रक्कम आणि इतर वैधानिक लाभ तातडीने देण्यात यावेत, अशी मागणी केली. तसेच या प्रश्नाच्या कायमस्वरूपी तोड्यासाठी भारतीय मजदूर संघाच्या पदाधिकाऱ्यांसह बैठक आयोजित करण्याची मागणीही करण्यात आली. या विषयाची गांभीर्याने दखल घेत केंद्रीय नागरी उड्डण राज्यमंत्री शमुरलीधर मोहोळ यांनी लवकरच व्यवस्थापन, शासन आणि कामगार संघटना यांची त्रिपक्षीय बैठक आयोजित करण्याबाबत सरकारात्मक भूमिका व्यक्त केली. कामगारांच्या नुकसानभरपाईसह इतर प्रलंबित प्रश्नांवर न्याय्य मार्ग काढण्यासाठी प्रयत्न करण्यात येतील, असे आश्वासन त्यांनी दिले. या आश्वासनामुळे गेल्या अनेक वर्षांपासून न्यायाच्या प्रतीक्षेत असलेल्या ६०० हून अधिक कामगार आणि त्यांच्या कुटुंबियांना मोठा दिलासा मिळेल,असा विश्वास भारतीय मजदूर संघाचे नेते अॅड श्रीपाद कुटासकर आणि अविनाश खोत यांनी व्यक्त केला. अशी माहिती मिडीया प्रमुख सागर पवार यांनी दिली आहे.

बारामती बसस्थानकाने महाराष्ट्रात पटकावला प्रथम क्रमांक, १ कोटींचं बक्षिसही जिंकलं

ज्योतिर्मय साहित्य
बारामती (देवा राखुंडे): हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे स्वच्छ आणि सुंदर बसस्थानक अभियानात बारामती बसस्थानकाने अवगामिमध्ये ९७ गुण मिळवत प्रथम क्रमांक पटकावून १ कोटी रुपयांचे पारितोषिक पटकावले आहे. राज्याच्या उपमुख्यमंत्री तथा जिल्ह्याच्या पालकमंत्री सुनेत्रा अजित पवार यांनी आगारातील चालक, वाहक, यांत्रिक, प्रशासकीय व पर्यवेक्षकीय कर्मचाऱ्यांच्या उत्कृष्ट कामगिरीबद्दल अभिनंदन केलं आहे. राज्य परिवहन महामंडळात प्रवाशांना स्वच्छ, सुंदर बसस्थानके उपलब्ध व्हावीत व प्रवाशांना दर्जेदार सुविधा उपलब्ध होण्याच्या हेतूने या अभियानाची २३ जानेवारी ते ३१ डिसेंबर २०२५ या कालावधीत महामंडळातील सर्व बसस्थानकावर अभियान राबविण्यात येत आहे. हे अभियान स्पर्धात्मक असून उत्कृष्ट बसस्थानकांना रोख रक्कम देवून गौरविण्यात येते. बसस्थानकाच्या कामगिरीवर आधारित सर्वेक्षण करण्यात आले असून त्यामध्ये बारामती बसस्थानकाला प्रथम क्रमांकाचे

पारितोषिक मिळाले आहे. **प्रत्येक स्तरावरील समितीने दिलेला निर्णय अंतिम** हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे स्वच्छ सुंदर बसस्थानक अभियानांतर्गत प्रत्येक स्तरावरील तपासणी समित्यांनी त्यांना नेमून दिलेल्या कार्यक्षेत्रातील बसस्थानकाची तपासणी कधी व किती कालावधीत केली,याची नोंद बसस्थानकाच्या स्वच्छता अभियान नोंदवहीत करण्यात येते.तपासणी समितीच्या प्रत्येक सदस्याने काटेकोर तपासणी करून मूल्यांकन निःपक्षपातीपणे करण्याच्या सूचना दिल्या जातात.

प्रत्येक स्तरावरील समितीने दिलेला निर्णय हा अंतिम असतो. **बसस्थानकाला प्रथम क्रमांक कोणत्या अधारावर दिला जातो?** प्रत्येक स्तरावरील तपासणी समितीने त्यांना नेमून दिलेल्या कार्यक्षेत्रामध्ये तपासणीअंती गुणपत्रिका तयार करून त्यावर सदस्यांची स्वाक्षरी केली जाते.जर दोन किंवा त्यापेक्षा जास्त बसस्थानकांना समसमान गुण प्राप्त झाले तर अशा वेळी ज्या बसस्थानकावरील बस फेऱ्यांची संख्या जास्त असेल त्या बसस्थानकाला वरचा क्रमांक देण्यात येतो. नव्या स्वच्छता अभियानामध्ये मागील स्वच्छता अभियानामध्ये केलेल्या कामगिरीची योग्य दखल घेतली घेण्यात येते.परंतु,नव्या संकल्पना किंवा इतर नावीन्यपूर्ण योजना (ज्या पूर्वी वापरलेल्या नाहीत)या अभियानामध्ये अपेक्षित असल्यामुळे त्या संकल्पना व नावीन्यपूर्ण योजनांचा गुण क्रमांक देण्यासाठी विचार करण्यात येतो.

सांगता येत नाही आणि सहनही होत नाही.....

तुमचे प्रॉब्लेम लपवून ठेवू नका त्यासाठी तज्ज्ञ डॉक्टरांचे मार्गदर्शन घ्या फोनवर आणि घरी बसून औषधी मिळवा. **Dr Shaikh A H - 98606 99906**

कृतज्ञ मी कृतार्थ मी भगवंत हृदयस्थ आहे

© अपर्णा परांजपे कात्रज पुणे मो.95030 45495

"माझ्या जीवनाचा मीच शिल्पकार" ...

"मौन" म्हणजे केवळ तोंड बंद ठेवणे नव्हे, तर कुठे बोलायचे, कुठे थांबायचे, स्वतःचा आदर कसा राखायचा आणि नकारात्मकतेपासून दूर राहून नैसर्गिक आयुष्य कसं जगायचं, याचं ते एक सुंदर गणित आहे. १. आवश्यक असलेल्या बोलणे आणि मौनाचे महत्त्व मानसशास्त्रात याला सिलेन्टिड्ड स्पीच किंवा एनर्जी कॉन्सेव्हेशन म्हटले जाते. जेव्हा आपण विनाकारण बोलतो, तेव्हा आपली मानसिक ऊर्जा वाया जाते. गरजेपुरते आणि मौजकेच बोलल्याने मेंदू शांत राहतो. विचारांची स्पष्टता वाढते आणि आपल्या शब्दांना वजन प्राप्त होते. आत्मनो मुखदोषेण बध्दन्ते शुक्सारिकाः । बकास्त्र न बध्दन्ते मौनं सर्वार्थसाधनम् । पोपट आणि मेना आपल्या मधुर आवाजामुळे (आणि सतत बोलण्याच्या सवयीमुळे) पिंजऱ्यात कोंडले जातात, पण बाळगे त्यांच्या मौनामुळे कधीही बंधनात पडत नाहीत. म्हणूनच, योग्य वेळी 'मौन' राखणे हे सर्व कामे साध्य करून देणारे आहे. २. ऐवढे नसतील तर हक्क न सांगणे (आपले विचार न लादणे) जेव्हा आपण समोरच्या व्यक्तीला त्याचे मत बदलण्यासाठी भाग पाडतो किंवा आपले विचार लादतो, तेव्हा तिथे दुर्गो ब्रह्म (अहंकाराची टक्कर) होते. मानसशास्त्रानुसार, जी व्यक्ती स्वतःमध्ये समाधानी असते, तिला स्वतःला सिद्ध करण्याची किंवा इतरांवर हक्क गाजवण्याची गरज वाटत नाही. ऐकून न घेणाऱ्या ठिकाणी शांत राहणे हा पराभव नसून, तो स्वतःच्या मानसिक शांततेचा विजय आहे. यथं नास्ति स्वयं प्रज्ञा शाश्वतं तस्य करोति किम् । लोचनाऱ्यां विहीनस्य दर्पणं कि किरिष्यति ॥

जेव्हा विद्यार्थी पीएच.डी. झाला...

विद्यावाचस्पती चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर

आज भारतीय ज्ञानपरंपरेविषयी नव्याने जागरूकता निर्माण होत असताना संस्कृत पाठशाळांसारख्या विषयावर संशोधन होणे अत्यंत आवश्यक आहे. अमेय यांनी हा विषय केवळ शैक्षणिक दृष्टीनेच नव्हे तर सांस्कृतिक आणि राष्ट्रीय महत्त्व लक्षात घेऊन निवडला. संशोधनाच्या काळात त्यांनी विविध पाठशाळांना भेटी दिल्या, माहिती संकलित केली, मुलाखती घेतल्या आणि उपलब्ध साहित्याचा सखोल अभ्यास करून संशोधन प्रबंध पूर्ण केला. त्यांच्या या प्रयत्नांमधून संशोधनाविषयीची त्यांची बाबिलकी स्पष्टपणे दिसून येते. संशोधन ही एक सामूहिक प्रक्रिया असते. संशोधक, मार्गदर्शक, संस्था, विद्यापीठ आणि घरीच्या एकात्रित जपलान्तूनच गुणवत्तापूर्ण संशोधन घडते. सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठातील शिक्षणशास्त्र विभाग, संशोधन प्रक्रियेशी संबंधित सर्व अधिकारी आणि कर्मचारी यांनी वेळोवेळी दिलेल्या सहकार्यामुळे हे कार्य यशस्वीपणे पूर्ण होऊ शकले. तसेच शिक्षण प्रसारक मंडळीच्या टिळक शिक्षण महाविद्यालय, पुणे या संशोधन केंद्राचे व्यवस्थापन, प्राचार्य, सहकारी प्राध्यापक, संशोधन समन्वयक आणि सर्व कर्मचाऱ्यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. संशोधनासाठी आवश्यक वातावरण, प्रसाहन आणि शैक्षणिक पाठबळ संस्थेमुळे उपलब्ध झाले. अमेय यांच्या संशोधन प्रबंधाचे परीक्षण करणाऱ्या बाह्य अनुभवला असून त्यांच्या यशामुळे एका शिक्षकाला शिक्षणकाळात त्यांनी दाखविलेली जिज्ञासा आणि शैक्षणिक निष्ठा याच गुणांच्या वळावर त्यांनी अनुभवला असून त्यांच्या यशामुळे एका शिक्षकाला शिक्षणकाळात त्यांनी दाखविलेली जिज्ञासा आणि शैक्षणिक निष्ठा याच गुणांच्या वळावर त्यांनी अनुभवला. महाराष्ट्रातील संस्कृत पाठशाळांची परंपरा, त्यांचे शैक्षणिक योगदान आणि भारतीय ज्ञानपरंपरेच्या जतनातील त्यांची भूमिका यांचा त्यांनी सखोल अभ्यास केला.

मधाळ आठवणींची आमराई

मंगेश दौंडकर (पुणे) मो नं - ९८९०६१९३५४

रत्नासारखा शर्टाला पुसून फस्त करताना मिळणारा 'स्वर्गीय' आनंद शब्दांच्या पलीकडचा असायचा. घरातल्या माळ्यावर सुक्या गवताच्या गंजीत आंबे पिकत घालणं हा तर एक कौटुंबिक सौहार्दाचा असायचा. त्या गवताचा उददार स्पर्श, त्यातून दरवळणारा कैऱ्यांचा मंद सुगंध, आणि दिवसागणिक वाढत जाणारी आतुरता - हे सगळं मनात खोलवर साठून आहे. हळूहळू तो अख्खा जाळा पिकलेली आंब्याच्या सुवासाने मोहरून मायचा, आणि घर जणू अमृतात न्हाऊन निघायचं. ती गावरान चव म्हणजे निसर्गाचं मुक्तहस्त वरदानच होतं. त्या काळात आमरसाचं आमंत्रण म्हणजे नात्यांची वीण घट्ट करण्याची पर्वणीच असायची. माहेराविशीं लेकरावाळसंह कौतुकानं घायच्या. गाण्याचा मैफिली आणि आठवणींच्या कारंज्यात दिवस कसा निघून जायचा, ते कळायची नाही. साधनं कमी होती, पण मनाची ओढ मात्र अथांग होती. नात्यांमध्येही त्या गावरान आंब्यासारखाच एक नैसर्गिक गोडवा जपलेला होता. आज शहरात लखलखीत पेठ्यांमधून आंबे घरघोरे मिळतात; पण त्या गावच्या मातीची ओढ आभाळ भरून आलं की आम्हा पोरांची झुंबड घट्ट आमराईकडे वळायची. वाऱ्याच्या वेगाने झाडांच्या फांद्या शहराल्या की 'टप-टप' असा मधुर नाद करत पाडाचे आंबे गवतात पडू लागायचे. त्या आवाजासारखी आमची पावले अधिकच वेगवान व्हायची. 'ए, हा माझा बरं का... मी आधी पाहिलाय!' - आभाळ भरून आलं की आम्हा पोरांची झुंबड घट्ट आमराईकडे वळायची. वाऱ्याच्या वेगाने झाडांच्या फांद्या शहराल्या की 'टप-टप' असा मधुर नाद करत पाडाचे आंबे गवतात पडू लागायचे. त्या आवाजासारखी आमची पावले अधिकच वेगवान व्हायची. 'ए, हा माझा बरं का... मी आधी पाहिलाय!' - आभाळ भरून आलं की आम्हा पोरांची झुंबड घट्ट आमराईकडे वळायची. वाऱ्याच्या वेगाने झाडांच्या फांद्या शहराल्या की 'टप-टप' असा मधुर नाद करत पाडाचे आंबे गवतात पडू लागायचे. त्या आवाजासारखी आमची पावले अधिकच वेगवान व्हायची.

‘प्रवासी जादुगार’ – प्रवीण कारखानीस

ज्योतिर्मय साहित्य

११ एप्रिल २०२६ रोजी साहित्यिक प्रवीण कारखानीस यांचा मला मोबाईलवर फोन आला आणि व्हॉट्स अॅपवर मेसेज आला... मला वर्ष १९९८ पूर्वी संपन्न झालेल्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनापैकी कोणत्याही संमेलनाच्या स्मरणिकेची एक प्रत उपलब्ध असेल तर हवी आहे. तसेच २००२ पुणे, २००७ नागपूर, २००८ सांगली, २०१० पुणे, २०२१ नाशिक, २०२२ उद्दीर, २०२३ वर्धा आणि २०२५ दिल्ली येथील अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाच्या स्मरणिकेची एक-एक प्रत हवी आहे. तरी मला उपलब्ध करून देण्यासाठी प्रयत्न करावेत. मी लगेच हो म्हणालो त्याचे कारण म्हणजे १९९३ साली सातात्यात जे ६६ वे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन झाले त्या संमेलनाच्या आयोजनामध्ये माझी महत्वाची भूमिका होती आणि मी त्या संमेलनाचा कोषाध्यक्षही होतो त्यामुळे ती स्मरणिका माझ्याकडे उपलब्ध होती तसेच १८ व्या अ.भा.म. साहित्य संमेलनाला मी दिल्लीला गेलो होतो तीही स्मरणिका माझ्याकडे उपलब्ध होती. वास्तविक प्रवीण कारखानीस हे २०२५ साली झालेल्या दिल्ली संमेलनाला उपस्थित होते आणि माझी त्यांची गाठभेटही झाली होती. पण

त्या ठिकाणी नोंदणी केलेल्या प्रतिनिधींना स्मरणिका लवकर उपलब्ध झाल्या नाहीत आणि आम्हालाही स्मरणिकेसाठी लाइनमध्ये उभे राहून स्मरणिका मिळवाव्या लागल्या. त्यामुळे त्यांना त्या संमेलनामध्ये प्रतिनिधी असूनही स्मरणिका मिळालेली नसावी. १६ एप्रिलला पुन्हा मला व्हॉट्सअॅपला याच संदर्भात मेसेज आला आणि मी हो म्हंटले. पुन्हा ६ मे रोजी व्हॉट्सअॅपला मेसेज आला आणि मी दोन स्मरणिका माझ्याकडे उपलब्ध असल्याचे व इतर स्मरणिका उपलब्ध करून

देण्याचा प्रयत्न करीत आहे हे सांगितले. प्रवीण कारखानीस हे न चुकता अ.भा.मराठी साहित्य संमेलनाला उपस्थित राहणारे व्यक्तिमत्व. प्रवीण कारखानीस यांनी ५९ व्या मराठी साहित्य संमेलनाला उपस्थिती लावली होती. मराठी साहित्याविषयी त्यांना प्रचंड आदर, तळमळ. तसेच मोठ्या व्यक्तींना भेटून त्यांना आपलं पुस्तक देऊन स्वागत करण्याची त्यांची सवय. अष्टचक्रा रोमायण, भ्रमंती देश-विदेश ची, गाथा गुणीजनांची, हावडा ब्रिजवरून, मंजिल ए मकसूद

शिरास डिटॉप सातारा ७५८८६५०९१

महाराष्ट्रासाठी नामुष्की

ज्योतिर्मय साहित्य

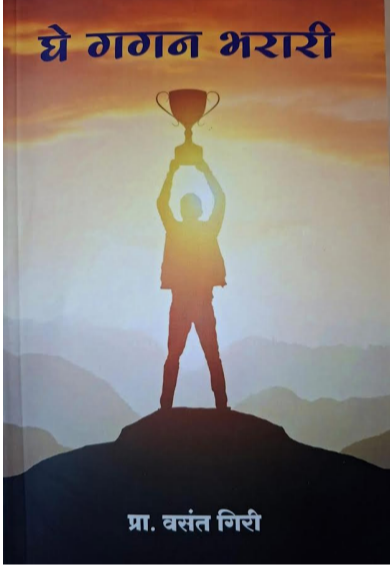
राष्ट्रीय परीक्षा एजन्सीकडून घेण्यात येणाऱ्या नीट परीक्षा पेपरफुटी प्रकरणी सीबीआयने आणखी एका क्लास चालक व त्याचा मुलाला अटक केल्याची बातमी वर्तमानपत्रात वाचली. नीट पेपर फुटीचा तपास करणाऱ्या सीबीआयकडून आतापर्यंत १३ जणांना अटक केली असून त्यात अनेक मोठे मासे त्यांच्या गळाला लागले आहेत. सीबीआय या प्रकरणाचा तपास करत असल्याने आणखी मोठे मासे सीबीआयच्या गळाला लागण्याची शक्यता आहे तसेच अनेक धक्कादायक खुलासेही समोर येण्याची शक्यता आहे. सीबीआयने नीट पेपरफुटी प्रकरणी आतापर्यंत जे १३ आरोपी अटक केले आहेत त्यातील १० आरोपी हे महाराष्ट्रातील असल्याने या पेपर फुटीचे कनेक्शन महाराष्ट्राशी असल्याचे दिसून येत आहे. अर्थात ही महाराष्ट्रासाठी भूषणावह नाही तर लाजिरवाणी बाब आहे. लातूरमधील रसायन शास्त्राचा निवृत्त प्राध्यापक पी व्ही कुलकर्णी हा या पेपरफुटी मागचा मास्टर माईंड असल्याचे पुढे आले आहे. त्याच्या बरोबरच मनीषा मांडरे या जीवशास्त्राच्या प्राध्यापिकेलाही पेपरफुटी प्रकरणी सीबीआयने अटक केली आहे. महाराष्ट्रातील पुणे, नांदेड, लातूर, नागपूर नाशिक, अहिल्यानगर या जिल्ह्यांचे या घोटाळ्याशी थेट कनेक्शन आढळून आले आहे. विशेष म्हणजे विद्येचे माहेरघर समजल्या जाणाऱ्या पुणे शहरातून आतापर्यंत पाच आरोपींना अटक करण्यात आली आहे. मनीषा गुरुनाथ मांडरे, मनीषा संजय हवालदार, पी व्ही कुलकर्णी, तेजस शाह व डॉ मनोज शिर्से असे पुण्यातून अटक झालेल्या आरोपींची नावे आहेत तर लातूरमधून शिवराज मोटेगावकर, अहिल्यानगर मधून मधुन लोखंडे, नाशिकमधून शुभम खैरनार असे महाराष्ट्रातून अटक झालेल्या आरोपींची नावे आहेत. विशेष म्हणजे अटक झालेले सर्व आरोपी उच्चशिक्षित डॉक्टर, प्राध्यापक क्लास चालक आहेत. लाखो रुपये पगार घेऊन प्राध्यापकी करणारे आणि ज्यांना देवमाणूस म्हणून समाजात मान दिला जातो अशा डॉक्टरांकडून अशा घटना घडणे धक्कादायक आहे. महाराष्ट्राच्या शैक्षणिक परंपरेला काळीमा फासणाऱ्याच या घटना आहेत. कोटवधवी रुपये मिळवण्याच्या

(क्रमशः)

प्रा. वसंत गिरी यांची घे गगन भरारी

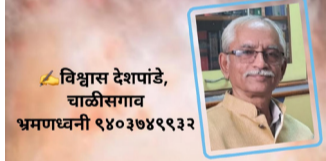
ज्योतिर्मय साहित्य

यशोदीप पब्लिकेशन्स, पुणे यांच्या वतीने प्रकाशित झालेले घे गगन भरारी हे पुस्तक नुकतेच हातात पडले. नावाला साजेशा मुखपृष्ठांमुळे हे पुस्तक आकर्षक झाले आहे. गिरी सर हे प्राध्यापक म्हणून तर विख्यात आहेतच. परंतु त्याहूनही महत्वाचे म्हणजे ते एक उत्तम विचारवंत आणि संवेदनशील मार्गदर्शक आहेत. अध्यापनाच्या व्यासपीठावरून, वर्तमानपत्रातील लेखांमधून, तसेच त्यांच्या असंख्य व्याख्यानांतून त्यांनी जे विचारमंथन समाजापर्यंत पोहोचवले, त्याचा गहिपा ठसा या पुस्तकात उमटला आहे. त्यांच्या लेखनात केवळ अनुभवाचा गाभा नाही, तर आजच्या समाजस्थितीचे अचूक भान आणि भविष्यातील मार्गदर्शनही आहे. हाती आलेले हे पुस्तक म्हणजे त्या ज्ञानदीपाची नवी ज्योत आहे. या पुस्तकात सरांच्या विचारांचा झरा वाहतो आहे कधी चिंतनशील, कधी भावस्पर्शी तर कधी वाचकाला जाग करणारा. प्रत्येक लेखात विचारांची ठिणगी आहे जी वाचकाच्या मनाला उजळून टाकते, आत्मपरीक्षणाची ज्योत प्रज्वलित करते. सरांचे हे सातवे पुस्तक आहे. या आधी

त्यांची सहा पुस्तके आतापर्यंत प्रकाशित झाली आहेत. उगवतीचे उन्मेष, तरुणाचे आयडॉल सुभाषचंद्र बोस, क्रांतिउद्यानाचे तपस्वी, गोस्वामी शौरीगाथा ही त्यांची पुस्तके म्हणजे तरुणांसाठी इतिहासाचा प्रेरणादायी असा महान ठेवा आहे. तर हास्यगिरी भाग एक व दोन मधून विनोदी आणि उपरोधिक पद्धतीने आजच्या समाजव्यवस्थेतील दोषांवर त्यांनी कोरडे

ओढले आहेत. शब्द हे फक्त ध्वनी नसतात; ते विचारांचे दीप असतात. एखादा शब्द अंतःकरणात शिरला, तर तो मनाच्या अंधार्या काना-कोपण्याला उजळून टाकतो. प्रा वसंत गिरी सरांचे घे भरारी हे पुस्तक हाती घेतल्यावर असाच अनुभव येतो. हे लेखन म्हणजे विचारांचा आणि चिंतनाचा वसंत फुलवणारे एक उत्तम पर्वत शिखर. या पर्वत शिखरापर्यंत भरारी घेऊन तेथून दिसणाऱ्या दृश्यांचे निरीक्षण मात्र बारकाईने करायला हवे. या पुस्तकातील प्रत्येक लेख म्हणजे वाचकाला विचारांची नवी वाट दाखवणारा दिवा. त्यांची भाषा ओघवती आहे, पण क्लिष्ट नाही किंवा डोळे दिपवणारी नाही. ती साधेपणाच्या कळसावर उभी आहे. वाचकासमोर ते सहजपणे मुद्दे ठेवतात तसेच प्रश्नही ठेवतात. प्रश्नचिन्हांचे हे बीज इतके टवटवीत आहे की वाचकाच्या मनात आत्मपरीक्षणाची पालवी फुटल्याशिवाय

विश्रास देशपांडे, चाळीसगाव भ्रमणध्वनी ९४०३७५९९२२

(क्रमशः)

“जीवनाच मर्म सांगणारी” बहिणाबाईची कविता

ज्योतिर्मय साहित्य

(मागील अंकावरून) बहिणाबाईचे आयुष्य शेताशिवारात गेले, त्यामुळे त्यांचे निसर्गनिरीक्षण अफाट होते. सुगरण हा पक्षी बाभळीच्या झाडाला, विहिरीत, आपले घरटे (खोपा) किती कौशल्याने टांगतो, हे त्यांनी अगदी जवळून पाहिले होते. त्या लिहितात.. “खोपा मधी खोपा, सुगरणीचा चांगला। देखारे पिलासाठी, तिनं झोका टांगला।” सुगरण पक्षी स्वतःसाठी नाही, तर आपल्या होणाऱ्या पिलांच्या सुरक्षिततेसाठी उन्हातान्हात कष्ट करून तो झोका (घरटे) विणतो, हे मातृत्वाचे रूप त्यांनी यात रेखाटले आहे. सुगरण पक्ष्याकडे माणसासारखे हात नसतात किंवा कोणतीही आधुनिक हत्यारे नसतात. तो केवळ आपल्या चिमुकल्या चोचीने गवताची पाती गोळा करतो आणि विणकाम करतो. बहिणाबाई या कौशल्याचे वर्णन करताना म्हणतात.. “खोपा इनला इनला, जसा गिलक्याचा कोसा। पाखरू आपली चोचीनं, करी बाभळीला टांगा।” गिलक्याचा कोसा म्हणजे दोडक्याचे सुकलेले जाळे. सुगरणीचे घरटे हे अगदी त्या जाळ्यासारखे सुबक आणि मजबूत असते. वादळ-वाऱ्यातही ते

पडत नाही. एका छोट्या चोचीने बाभळीच्या काट्यांवर एवढे सुंदर घरटे तयार करणे, ही निसर्गाची किमयाच आहे. बहिणाबाईंनी सुगरण पक्ष्याची तुलना माणसाशी केली आहे. त्या माणसाला सुगरणीकडून शिकण्याचा सल्ला देतात आणि म्हणतात: “तिची उभी रे विणणी, तिचा पाखराचा जीव। माणसाच्या रे माणसा, तुले त्याची येईना कीव?।।” “तुले दिले रे देवानं, दोन हात आणि बांटे। तिले दिली रे चोच, तेच तिचे दात ओठ।।” देवाने माणसाला बुद्धी दिली,

विचार करायला डोकं दिलं आणि कलाकृती घडवण्यासाठी दोन हात आणि दहा बोटे दिली. याउलट, त्या छोट्याशा पाखराकडे फक्त एक चोच आहे, जी त्याचे दात आणि ओठ सर्वकाही आहे. तरीही माणूस आयुष्यभर रडत राहतो, तक्रारी करतो, घर-संसार उभा करताना खचून जातो. एका विशेष... दिलीप देशपांडे, जामनेर, जिल्हा अजयगव. ९९९५६६९९७ dilipdeshpande24@gmail.com चोचीच्या बळावर सुबक संसार थाटणाऱ्या पाखराची माणसाला दया कशी येत नाही, असा सणसणीत प्रश्न बहिणाबाईंनी माणसाला विचारला आहे. सुगरण पक्षी एका रात्रीत घरटे बनवत नाही. तो सतत मेहनत करतो. स्वतःचे कुटुंब आणि पिले सुरक्षित

राहावीत म्हणून सुगरण पक्षी आधीच घरटे सुरक्षित जागी बांधतो. माणसालाही आपल्या कुटुंबासाठी अशीच दृष्टी ठेवता आली पाहिजे. समाधान वृत्ती: देवाने जे दिले आहे, त्याचा योग्य वापर करून सुंदर आयुष्य कसे घडावावे, हे ही कविता शिकवते. अहिराणी बोलीभाषेतील गोडव्यामुळे ही कविता थेट मनाला भिडते. “अरे संसार संसार, जसा तवा चुल्हावर...” संसाराची तुलना चुलीवरील तव्याशी केली आहे. जशी भाकर मिळण्यापूर्वी हाताला चटके बसतात, तसेच जीवनात सुखाआधी दुःख सोसावे लागते. “माणसा माणसा, कधी व्हशिन माणूस? ” मानवी स्वभावातील स्वार्थ, कपट यावर बोट ठेवत माणसाने खरे माणूस कधी व्हावे, हा प्रश्न त्यांनी विचारला आहे. “माझी माय सरसोती, माले शिकवते बोली...” आपल्या काव्यप्रतिभेचे श्रेय त्यांनी थेट सरस्वती मातेला दिले आहे, बहिणाबाईंनी त्यांच्या हयातीत शेकडो ओव्या आणि कविता रचल्या असाव्यात. परंतु, त्या लिहून न ठेवल्या गेल्यामुळे काळाच्या ओघात बऱ्याचशा रचना नष्ट झाल्या. केवळ ३५ कवितांचे हस्तलिखित जतन होऊ शकले आणि तेच आज बहिणाबाईंची गाणी पुस्तकरूपाने उपलब्ध आहे.

वृक्षवल्ली आम्हा सोयरी वनचरे पक्षीही सुखरे आळवितो

ज्योतिर्मय साहित्य

(मागील अंकावरून) वृक्षांचा हा नैसर्गिक स्वभाव संत-महात्म्यांनी सांगितलेला आहे. कुटुंबात आईवडील जशी लेकरांची काळजी घेतात तशीच आपणही झाडांची काळजी घेतली पाहिजे. कारण वृक्षामुळेच आपण, आपला परिसर, शुद्ध वातावरण या सर्व गोष्टी संतुलित राहतात. पर्यायी वृक्ष आपल्याला मोफत ऑक्सिजन देतात. झाडांमुळेच परिसराची शोभा वाढते. मोकळा परिसर हा फक्त खेळण्यापुरताच चांगला वाटतो. निसर्गाच्या सानिध्यात आपण निरोगी, आनंदी, हसत खेळत नांदत असतो. माणूस हा प्राणी निसर्गातील प्रत्येक घटकावर अवलंबून राहतो. म्हणूनच आपले खरे मित्र वृक्ष आहेत. रोजच्या धकाधकीच्या जगण्यात जर थोडा विरंगुळा हवा असेल तर आपण झाडांचा आसरा शोधत असतो. शांत वातावरणात झाडाखाली निवांत झोप लागते. शुद्ध मोकळी हवा शांत झोपेसाठी उपयुक्त असते. म्हणूनच तर सग्या सोयऱ्यांपेक्षा झाडे हिच आपली खरी सगे सोयरे आहेत. तुकाराम महाराजांनी आपल्या उक्तीत विस्तृतपणे सांगितले आहे कि, झाडे हीच आपले

सौ. मनीषा सोजेकर/सोनकांबळे देगलूर. 9960028899

जवळचे मित्र आहेत. त्यांची नित काळजी घ्या. त्यांना जपा. त्यांना पिण्यासाठी पाणी द्या. ते तुम्हाला खाण्यासाठी फळे देतील, सुंदर फुले देतील, गर्द सावली देतील. तुकाराम महाराजांच्या उक्तीत ज्या ओळी आहेत त्या ओळींचा अर्थ आपल्याला झाडांची काळजी घेणे, झाडांवर प्रेम करणे झाडांची निगा राखणे या सर्व गोष्टींची शिकवण देतात. वृक्ष देती आम्हा पाने फुले फळे म्हणुनी मनुष्य जीवन आनंदाने चाले, वृक्ष हेच आमचे सगेसोयरे फुलती रानावनात लवलवत्या पातांची मोहरे, वृक्ष देती आपल्याला ऑक्सिजन म्हणुनी सुरळीत चाले जनजीवन जनजीवन....